

मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा प्रयोग गर्ने सङ्गतिको विश्लेषण

विष्णु घिमिरे

सहायक प्राध्यापक

आदिकवि भानुभक्त क्याम्पस, दमौली तनहुँ ।

bishnughimire955@gmail.com

लेखसार

'मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा प्रयोग गर्ने सङ्गतिको विश्लेषण' शीर्षकको प्रस्तुत अध्ययनको विषयक्षेत्र पदसङ्गति हो । वाक्यभित्रका पदहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा मेल हुनुलाई सङ्गति भन्ने गरिन्छ । यस अध्ययनमा पदसङ्गति विश्लेषण गरिएको छ । कक्षा दशमा अध्ययनरत मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य रचना गर्दा कस्तो सङ्गति प्रयोग गर्छन् ?, कुन कुन सङ्गतिमा बढी समस्या छ ? र उक्त समस्या समाधानका लागि कसरी शिक्षण गर्न सकिन्छ ? भन्ने समस्यामा अध्ययन केन्द्रित रहेका छ । उपर्युक्त समस्याहरूको विश्लेषण गर्नु अध्ययनको उद्देश्य हो । नमुनाका रूपमा चयन भएका तनहुँ जिल्लाका पाँच वटा विद्यालयका विसजना विद्यार्थीलाई निबन्ध लेखन गराइ तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । अध्ययनमा गुणात्मक ढाँचाको अवलम्बन गरिएको छ । क्षेत्रीय अध्ययन पद्धतिको प्रयोग भएको छ । प्राथमिक र द्वितीयक दुवै स्रोतका सामग्रीको उपयोग गरिएको छ । प्राथमिक स्रोतका सामग्री पहिलो र द्वितीयक स्रोतका सामग्री दोस्रो उद्देश्यसँग बढी निकट छ । शाब्दिक व्याख्या विश्लेषणबाट निष्कर्षमा पुगिएको छ, साङ्ख्यिक मानको प्रयोग भएको छैन । मगर मातृभाषी विद्यार्थीले नेपालीमा वाक्य रचना गर्दा सबैभन्दा बढी आदर सङ्गतिको प्रयोगमा र त्यसपछि वचन सङ्गतिको प्रयोगमा फरक अर्थात् त्रुटियुक्त प्रयोग गरेका छन् । लिङ्ग, पुरुष, विशेष्य र विशेषण, नाम र सर्वनाम सङ्गतिमा धेरै समस्या देखिएको छैन । मगर मातृभाषी विद्यार्थीलाई नेपाली सङ्गति शिक्षण गर्दा आदर र वचन सङ्गतिमा धेरै अभ्यास गराउनुपर्ने देखिन्छ ।

मुख्य शब्दावली : उद्देश्य, मातृभाषा, विधेय, शिक्षण, सङ्गति, त्रुटि ।

विषय प्रवेश

मगर मातृभाषी विद्यार्थीले लिखित रूपमा नेपाली भाषाको वाक्य निर्माण गर्दा प्रयोग गर्ने पदहरूको सङ्गति कस्तो छ ? मानक एवम् स्तरीय छ कि छैन ? यदि मानक सङ्गतिको प्रयोग भएको छैन भने उनीहरूलाई स्तरीय सङ्गति सिकाउन कस्तो अभ्यास गर्न सकिन्छ ? भन्ने प्रस्तुत अध्ययनको शोध विषय वा समस्या हो । नेपाली विभिन्न मातृभाषी नेपालीलाई जोड्ने सम्पर्क भाषा हो । नेपाली भाषाको पदसङ्गतिको आफ्नै विशिष्टता छ । नेपाल बहुजातीय, बहुभाषिक एवम् विविधतै विविधताले भरिएको मुलुक हो । वि.सं. २०७८ को जनगणनाअनुसार नेपालमा जम्मा १२४ वटा भाषा बोलिन्छन् । हरेक मातृभाषाको आफ्नै मौलिक व्याकरणिक व्यवस्था हुन्छ । नेपालमा बोलिने भाषाहरूमा मगर भाषा पनि साहित्य, व्याकरण एवम् लेखन प्रकाशनका दृष्टिले समृद्ध हुँदैछ । तनहुँ जिल्ला मगर समुदायको बाहुल्यता भएको क्षेत्र हो । प्रभावस्वरूप सानो समाजको रूपमा रहेको विद्यालयमा पनि यही अवस्था

देखिन्छ । मगर भाषामा रहेका पदसङ्गतिगत व्यवस्था र नेपाली भाषामा रहेको पदसङ्गतिगत व्यवस्थामा रहेको अन्तरको प्रभाव नेपाली भाषा शिक्षणको कक्षामा पनि देखिन्छ । कतिपय मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरू खास खास सङ्गति प्रयोगमा बारम्बार एकै प्रकृतिका गल्ती दोहोर्न्याउँछन् । यसको कारण मातृभाषाको प्रभाव हुनसक्छ । यस अध्ययनले मगर मातृभाषी विद्यार्थीको सङ्गति प्रयोगको विश्लेषण गरेर उनीहरूलाई थप अभ्यास गराउनुपर्ने क्षेत्र खाजी गर्ने उद्देश्य लिएकाले नेपाली भाषा शिक्षणलाई थप स्तरीय एवम् प्रभावकारी बनाउन महत्त्वपूर्ण रहने छ ।

वाक्यले बताउन खोजेको कुरा स्पष्ट बुझाउने क्षमता राख्छ । वाक्यलाई सबैभन्दा ठूलो व्याकरणिक एकाइ मानिन्छ । विचारलाई पूर्ण रूपमा सम्प्रेषण गर्नका लागि प्रयुक्त पदहरू र क्रियाको उपयुक्त मेल नै वाक्य हो । वाक्यभित्र पद, पदावली र उपवाक्यहरू रहन्छन् । वाक्य त्यस्तो भाषिक संरचना हो, जसमा एउटा कर्ता र एउटा समापिका क्रिया हुन्छ (अधिकारी, २०६७, पृ. २६८) । वाक्यमा शब्दहरूको क्रियापदसँग उपयुक्त तालमेल हुनुपर्छ । वाक्यीय संरचनाभित्र आउने पदहरूका बिचमा व्याकरणिक अभिलक्षणका आधारमा हुने मेललाई सङ्गति भनिन्छ (गौतम, ओझा र सुवेदी, २०६७, पृ. १९०) । वाक्यमा प्रयुक्त पदहरूको उपयुक्त सङ्गति मिल्न नसके वाक्य अस्पष्ट, अशुद्ध, कुरूप एवम् अर्थगत समस्यायुक्त बन्न सक्छ । उपयुक्त शब्दहरूको चयन, सङ्गतियुक्त पदावली एवम् व्याकरणिक शुद्धताले वाक्यलाई स्तरीय बनाउँछ । अधिकांश विद्यार्थीहरूमा वाक्य रचना गर्दा सङ्गतिगत समस्या देखा पर्ने गरेको छ । कर्ता र क्रियाको सङ्गतिमा लिङ्गगत, वचनगत, पुरुषगत, कालगत, आदरगत आदि त्रुटि अर्थात् समस्या बढी भेटिन्छ । यस्ता समस्याले विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धिमा समेत असर पार्ने गरेको छ । विद्यार्थीहरूले सरल तथा जटिल दुवै प्रकृतिका वाक्यहरू निर्माण गर्छन् । मिश्र र संयुक्त वाक्यलाई जटिल वाक्य मानिन्छ । सरल वाक्यमा एउटामात्र उद्देश्य र विधेय भाग रहन्छन् । वाक्यको संरचनाअनुसार उद्देश्य विस्तारक र विधेय विस्तारक पदहरू पनि वाक्यमा आउँछन् । उद्देश्य विस्तारक एवम् विधेय विस्तारक पदहरूबिच उपयुक्त सङ्गति मिल्न जरुरी छ ।

वाक्यमा प्रयुक्त शब्दहरूका बिच हुने आपसी सम्बन्ध एवम् व्याकरणिक मेललाई सङ्गति भन्ने गरिन्छ । पद भनेको शब्द र सङ्गति भनेको मेल हो । वाक्यमा विभिन्न शब्द वा पदहरूको प्रयोग हुन्छ र तिनमा परस्पर मेल अर्थात् समानता वा तुल्यता रहन्छ (शर्मा, २०६७, पृ. २४१) । सङ्गति व्याकरणिक अभिलक्षणका साथ पदहरूको क्रमबद्ध रखाइ हो । वाक्यभित्रको शीर्ष घटक वा मुख्य भाषिक एकाइमा जे जस्तो व्याकरणिक अभिलक्षण हुन्छन् अन्य भाषिक एकाइमा पनि सोहीअनुरूपको लक्षण हुनुपर्छ । अर्थात् वाक्यको उद्देश्य खण्डमा आउने मुख्य शब्दमा जुन लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर रहेको छ, अन्य पदमा पनि सोहीअनुसार हुन जरुरी छ । यसप्रकार पदहरूबिचको समन्वय र एकरूपतागत सम्बन्ध नै सङ्गति हो । वाक्यमा नामिक पदको अन्य पदहरूसँग जुन लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरअनुरूप सङ्गति हुन्छ । सङ्गतिमा मुख्यतया कर्ता र क्रियाको सम्बन्ध महत्त्वपूर्ण छ । लिङ्गगत आधारमा हेर्दा केटी गयो - केटी गई, तँ कहाँ पढ्छस् ? - तँ कहाँ पढ्छेस् ? जस्तो भिन्नता देखिन्छ । मानवेतरमा भने यस्तो हुँदैन जस्तै : गाइले घाँस खायो । - गोरुले घाँस खायो । त्यस्तै निर्जीव कर्ता र क्रियाको सङ्गतिमा भिन्नता छैन जस्तै : पानी पियो । बादल हट्यो ।

विद्यार्थीहरू वचनगत सङ्गतिमा पनि निकै अल्मलिएको देखिन्छ । कर्ता जुन वचनमा छ क्रियापद पनि सोहीअनुरूप हुनु जरुरी छ । जस्तै : साथी आयो - साथीहरू आए, म जान्छु - हामी जान्छौं

। सङ्ख्या जनाउने शब्दहरू जस्तै 'जना', 'वटा' प्रयोग हुँदा वचनबोधक प्रत्यय 'हरू' लगाउनु पर्दैन जस्तै : चार वटा गाई गाई छन्, छजना मानिस गए । कर्ता ओकारान्त भएको अवस्थामा बहुवचन बनाउँदा आकारान्तमा परिवर्तन भई 'हरू' जोडिन्छ, जस्तै केटो असल छ - केटाहरू असल छन्, राम्रो मान्छेको सङ्गत गर - राम्रा मान्छेहरूको सङ्गत गर । सङ्गतिगत समस्या पुरुषको प्रयोगमा पनि प्रशस्त देखिन्छ । पुरुष प्रथम, द्वितीय र तृतीय गरी तीन प्रकारका हुन्छन् । वाक्यमा कर्ता जुन पुरुषको छ, क्रियापद पनि सोही पुरुषको हुनुपर्छ । जस्तै : मलाई पोखरा जान मन छ - हामीलाई पोखरा जान मन छ, तँ के पढ्छस् ? - तिमी के पढ्छौ ? , ऊ आजभोलि ब्यस्त छ - उनीहरू आजभोलि ब्यस्त छन् आदि ।

माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरू पनि विभिन्न मातृभाषी पृष्ठभूमिका हुन्छन् । हाम्रो वरपर विभिन्न भाषा बोल्ने मिश्रित समुदायको बसोबास छ; यसको प्रत्यक्ष प्रभाव हाम्रो विद्यालय र कक्षामा पनि पर्दछ । पुर्व अध्ययनहरूको विश्लेषण गर्दा वाक्यगठनमा धेरै विद्यार्थीहरूको आफ्नो मातृभाषाको प्रभावले गर्दा आदरको प्रयोगमा पनि सङ्गति विग्रिएको पाइन्छ । सैद्धान्तिक अध्ययनका आधारमा हेर्दा आदरार्थी मानवीय सन्दर्भमा व्यक्त हुने गर्दछ । आदरहरू विभिन्न तह वा प्रकारका हुन्छन् : आदररहित, मध्यम, उच्च, उच्चतम आदि । कर्ता र क्रियाको आदरमा एकरूपता आवश्यक छ, जस्तै : तँ के गर्छस् ?, तिमी के गर्छौ ?, तपाईं के गर्नुहुन्छ ?, हजुर के गरिबक्सन्छ ? आदि । आदरको प्रयोगमा पनि लिङ्ग, वचन, पुरुषको सङ्गति सँगसँगै ख्याल गर्नेपर्छ । एउटै आदरमा पनि फरक फरक लिङ्ग, वचन, पुरुष भए पनि कतिपय कर्ता र क्रियापद उस्तै रहन्छन् भने कतिपय फरक हुन जान्छन् जस्तै : ऊ निबन्ध लेख्छ - उनीहरू निबन्ध लेख्छन् (आदररहित एक वचन र बहुवचन) । साथी आउँछन् - साथीहरू आउँछन् (मध्यम आदर एक वचन र बहुवचन) । भान्जाले पढे - भान्जीले पढिन् (मध्यम आदर पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग) । उच्च आदर तथा उच्चतम आदरमा पनि विभिन्न सन्दर्भमा क्रियापदमा एकरूपता र विविधता देखिन्छ ।

कर्ता र क्रियावाहेक विशेष्य र विशेषण, नाम र कोटिकर शब्दहरू तथा नाम र सर्वनामका विचको सङ्गति पनि उल्लेख्य छ । विशेष्य (नाम/सर्वनाम) जुन लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरको छ, सो ही अनुरूपको विशेषण हुनुपर्छ । केही उदाहरणहरू हेरौं : मेरी छोरी - मेरो छोरो, हँसिली केटी - हँसिलो केटो, मेरो भाइ - मेरी बहिनी, राम्रो मान्छे - राम्रा मान्छेहरू, कान्छो असल छ - कान्छा असल छन् आदि । नाम र कोटिकर पदका विचमा पनि सङ्गति हुनुपर्छ । कोटिकर भन्नाले दर्जा वा वर्ग जनाउने शब्दहरू जस्तै जना, वटाजस्ता शब्दलाई बुझिन्छ । यसका केही उदाहरणहरू : एकजना मान्छे आयो - धेरैजना मान्छे आए, एउटा गाई फुक्यो - चार वटा गाईहरू फुके । त्यस्तै नाम र सर्वनामका विचमा पनि उपयुक्त सङ्गति मिल्नुपर्दछ । पहिलो वाक्यमा आएको नाम र दोस्रो वाक्यमा आएको सर्वनाम विचमा उपयुक्त तालमेल हुनुपर्छ । जस्तै : भाइ पोखरा गयो । उसले फेवाताल घुम्यो । बाबा परदेश हुनुहुन्छ । उहाँ दसैँमा आउनुहुन्छ आदि ।

नेपाली र मगर भाषाको व्याकरणिक व्यवस्थामा प्रशस्त भिन्नता र समानता दुबै छ । लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरको प्रयोगमा समानताभन्दा भिन्नता नै धेरै देखिएको छ । नेपाली भाषा भारोपेली परिवारअन्तर्गत पर्दछ भने मगर चिनिया तिब्बती भाषा परिवारअन्तर्गत पर्दछ । भाषाको ध्वनि संरचना, वाक्य संरचना, शब्दभण्डार, अर्थ, रचना तत्त्व आदि पक्षलाई अध्ययन गरेर भाषा परिवार निर्धारण गरि एको हुन्छ । नेपाली र मगर भाषामा यस्ता धेरै पक्षमा भिन्नता र समानता भए पनि प्रस्तुत अध्ययनमा

पदसङ्गति प्रयोगको अवस्था मात्र विश्लेषण गरिएको छ। मगर मातृभाषी विद्यार्थीलाई नेपाली भाषाको पदसङ्गति शिक्षणका क्रममा सर्वप्रथम त्रुटिक्षेत्र निर्धारण गर्न जरुरी हुन्छ। भाषा शिक्षणमा जुनसुकै पक्ष सिकाउनका लागि पनि अभ्यासकै भूमिका सबैभन्दा बढी हुने भएकाले कुन पक्षमा अभ्यासलाई केन्द्रित गर्ने भन्ने तय गर्नुपर्छ। विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिको पहिचान गर्ने, समान खालको त्रुटि गर्ने विद्यार्थीलाई समान समूहमा राखेर वर्गीकरण गर्ने, विद्यार्थीले देखाएका फरक प्रयोगलाई समेटेर सामग्री निर्माण गर्ने र प्रशस्त अभ्यास गर्ने क्रियाकलापहरू गर्न सके मगर मातृभाषी विद्यार्थीलाई प्रभावकारी तरिकाले पदसङ्गति सिकाउन सकिने देखिन्छ। मगर मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली पदसङ्गति प्रयोग कसरी गर्छन्? कुन कुन पक्षमा समस्या छ? र कसरी समस्याको समाधान गर्न सकिन्छ भन्ने विषयमा प्रस्तुत अध्ययन केन्द्रित रहेको छ।

अध्ययनको उद्देश्य

लिखित वा मौखिक भाषाको प्रयोगमा उपयोग गरिने विभिन्न प्रकृतिका पदहरूको उचित किसिमको अन्वय हुनु आवश्यक छ। पदहरूको उपयुक्त मेल वा सङ्गति मिलाउन सकिएन भने भाषाको प्रयोग विसङ्गत बन्न पुग्छ। तनहुँ जिल्लाका कक्षा १० मा अध्ययनरत मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दा कस्तो पदसङ्गति प्रयोग गर्छन्? भन्ने यस अध्ययनको मूल समस्या हो। मगर मातृभाषी विद्यार्थीलाई उचित सङ्गतिको प्रयोगमा अभ्यस्त बनाउन केकस्तो समस्यामा केन्द्रित भएर अभ्यास गर्न सकिन्छ? भन्ने प्रश्न पनि यस अध्ययनको समस्या हो। उपर्युक्त समस्याहरू समाधानका लागि निम्नलिखित उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएका छन् :

- मगर मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली लेख्दा प्रयोग गर्ने पदसङ्गतिको विश्लेषण गर्नु
- मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली पदसङ्गति सिकाउन थप अभ्यास गर्नुपर्ने क्षेत्र निर्धारण गर्नु।

पूर्वकार्यको पुनरावलोकन

पराजुली, पराजुली र घिमिरे (२०६५) को साधारण नेपाली मा पदसङ्गतिको सैद्धान्तिक अध्ययन भएको छ। सङ्गतिको परिचय र प्रकारहरूलाई उदाहरणसहित प्रस्तुत गरिएकाले अध्ययनीय सामग्रीका रूपमा लिइएको हो।

अधिकारी (२०६६) को समसामयिक नेपाली व्याकरण तथा अधिकारी (२०६७) कै प्रयोगात्मक नेपाली व्याकरण ग्रन्थमा नेपाली पदसङ्गतिको प्रयोगका सम्बन्धमा निकै गहन र मिहिन तरिकाले अध्ययन भएको छ।

ढकाल (२०६७) को भाषा शिक्षण परिचय र प्रयोग, शर्मा (२०६७) को नेपाली व्याकरण तथा अभिव्यक्ति, गौतम, ओझा र सुवेदी (२०६७) को सामान्य भाषाविज्ञान पुस्तकमा पदसङ्गतिको सामान्य र सैद्धान्तिक अध्ययन भएको छ।

भण्डारी (२०६०) द्वारा नेपाली र मगर भाषाको वाक्य सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन शीर्षकमा स्नातकोत्तर शोधपत्र तयार गरिएको छ। उक्त अध्ययनले नेपाली र मगर भाषाका वाक्यमा लिङ्ग, वचन र आदरको प्रयोगमा भिन्नता रहेको निष्कर्ष निकालेको छ।

पोखरेल (२०६९) द्वारा नेपाली र मगर भाषाविच पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकमा स्नातकोत्तर शोधपत्र तयार गरिएको छ । नेपाली र मगर भाषाको पदसङ्गतिमा रहेको समानता र भिन्नता खोजी गरिएकाले प्रस्तुत अध्ययनका लागि उपयोगी रहेको छ ।

श्रेष्ठ (२०७३) द्वारा मगर भाषा र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन शीर्षकमा स्नातकोत्तर शोधपत्र तयार पारिएको छ । उक्त अध्ययन नेपाली र मगर भाषाको वर्णगत व्यवस्थामा रहेको समानता र भिन्नतामा केन्द्रित छ ।

वेकर एम.सी (सन् २०१८) को द सिन्ट्याक्स अफ एग्रिमेन्ट एण्ड कन्कर्ड नामक पुस्तक तथा बकुर जे. (सन् २०२०) को कन्कर्ड इन इन्डिजिनेस ग्रामर : प्रोबलम्स एण्ड रिक्मेन्डेसन्स फर सिनियर हाइस्कूल स्टुडेन्ट्स नामक पुस्तकमा अङ्ग्रेजी पदसङ्गति प्रयोगको अध्ययन भएको छ । अङ्ग्रेजी र नेपाली पदसङ्गतिको आआफ्नै मौलिक व्यवस्था भए पनि उक्त सामग्रीहरूबाट महत्त्वपूर्ण प्रभाव ग्रहण भएको छ ।

अध्ययन विधि

प्रस्तुत अध्ययन गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचामा आधारित छ । तथ्याङ्क सङ्कलनमा क्षेत्रीय अध्ययन पद्धति अवलम्बन गरिएको छ । तनहुँ जिल्लाका सामुदायिक विद्यालयअन्तर्गत पाँच वटा विद्यालयका कक्षा दशमा अध्ययनरत बिसजना मगर मातृभाषी पृष्ठभूमिका छात्र छात्रालाई सम्भावनारहित उद्देश्यपूर्ण नमुना छनोट पद्धतिबाट स्रोतका रूपमा चयन गरेर तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । प्राथमिक स्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि निबन्ध लेखन गराइएको थियो । व्याकरण भाषाको पाठभित्रै खोज्नुपर्छ भन्ने कार्यमूलक व्याकरणको अवधारणाअनुरूप निबन्ध लेखनका लागि विभिन्न शीर्षक बनाएर विद्यार्थीसमक्ष पेस गरी तथ्याङ्क लिइएको छ । अध्ययनका लागि प्राथमिक तथा द्वितीयक दुवै खालका सामग्रीको उपयोग गरिएको छ । विद्यार्थीहरूद्वारा लिखित निबन्ध प्राथमिक स्रोतको रूपमा रहेको छ । अध्ययनमा विभिन्न विद्वानका पुस्तक, शोधपत्रहरू, अनलाइन सामग्रीहरू आदि द्वितीयक स्रोतका सामग्रीका रूपमा उपयोग भएका छन् । विद्यार्थीद्वारा लिखित निबन्धलाई सर्वप्रथम जस्ताको तस्तै सङ्कलन गरी राखेपछि प्रत्येक निबन्धबाट पहिलो दुई अनुच्छेदलाई जस्ताको तस्तै अभिलेखन गरियो । त्यसपश्चात् क्रमशः कोडिङ गरी सटिक बनाउने, वर्गीकरण गर्ने, शीर्षक दिने, व्याख्या विश्लेषण गर्ने र निष्कर्षमा पुग्ने प्रक्रिया अवलम्बन गरिएको छ । उपर्युक्त प्रक्रिया पुरा गरेर मात्र अन्तिम लेखन कार्य गरिएकाले प्रस्तुत अध्ययन व्यवस्थित, वैज्ञानिक एवम् प्रक्रियासम्मत रहेको छ ।

अध्ययनको आधार

नेपालीमा कर्ता र क्रिया मेल हुँदा लिङ्ग सङ्गति पनि मिल्नुपर्ने हुन्छ भने मगर भाषाको सङ्गतिमा लिङ्गगत सङ्गतिको आवश्यकता पर्दैन । नेपाली भाषामा निम्न तथा मध्यम आदरका कर्ता र क्रियाविच वचनगत सङ्गति आवश्यक पर्छ भने मगर भाषामा एक वचनबाट बहुवचनमा लैजाँदा कर्ता र क्रियामा मात्र सङ्गति भए पुग्छ । पोखरेल (२०६९) को स्नातकोत्तर शोधपत्रमा नेपाली र मगर भाषाको पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ :

नेपाली भाषाका कर्ता र क्रियाविच मेल हुँदा पुरुष सङ्गति देखिन्छ तर मगर

भाषाका कर्ता र क्रियाविच मेल हुँदा नेपाली भाषामा भैं पुरुष सङ्गति देखिँदैन । नेपाली भाषाका वाक्यात्मक संरचनाहरूमा कर्ता र क्रियाविच मेल हुँदा आदर सङ्गति देखिन्छ तर मगर भाषामा देखिँदैन ।...नेपाली भाषाका पदावलीका तहमा केही सीमित भेद्य र भेदकका विच मेल हुँदा लिङ्ग र वचन सङ्गति देखिन्छ तर मगर भाषामा भेद्य र भेदकविच मेल हुँदा कुनै पनि पदसङ्गति भेटिँदैन ।

नेपाली र मगर भाषाको सङ्गतिमा धेरै भिन्नता रहेको विभिन्न अध्ययनहरूले देखाएका छन् । यी दुई भाषाको सङ्गतिमा समानता असमानता जे भए पनि विद्यार्थीको प्रयोगमा मातृभाषाको प्रभाव कुन रूपमा परेको छ भन्ने सन्दर्भ महत्त्वपूर्ण छ । द्विभाषिक शिक्षार्थीहरूको नेपाली आफ्नो भाषाको प्रभावले गर्दा निकै त्रुटिपूर्ण हुन सक्छ । स्तरीय नेपाली भाषाका दृष्टिले उनीहरूको उच्चारण, वाक्य गठन र शब्द प्रयोगमा पनि प्रशस्त कमजोरी भेटिन सक्छन् (अधिकारी, २०६७, पृ. १२) । मगर भाषामा बाह्र वटा स्वर वर्ण र बत्तिस वटा व्यञ्जन वर्ण गरी जम्मा चौवालिस वटा वर्णहरू रहने, नेपाली भाषाका ञ, ण, त, थ, द, ध, श, ष, क्ष, त्र, ज्ञ वर्ण मगर भाषामा नहुने, श्वसनका आधारमा पनि अर्थभेद आउनेजस्ता फरक विशेषताहरू उक्त भाषामा देखिन्छन् (श्रेष्ठ, २०७३) ।

मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली पदसङ्गति वा अन्य भाषिक प्रयोगमा गल्ती मात्रै गर्छन् भन्ने हुँदैन । नेपालमा कतिपय दोस्रो भाषीहरूका लागि नेपाली भाषाको वातावरण छरछिमेक तथा समुदायमा प्रभावशाली रूपमा उपलब्ध हुने हुँदा यसलाई उनीहरूले पहिलो भाषासरह सिकेको पनि देख्न सकिन्छ (अधिकारी, २०६७, पृ. २६) । द्विभाषिक कक्षामा नेपाली भाषा शिक्षण गर्न सकेसम्म दुबै भाषामा पोख्त शिक्षक हुनु आवश्यक छ । विद्यार्थीको भाषिक पृष्ठभूमि र त्रुटिक्षेत्र निर्धारण गरी अभ्यासात्मक क्रियाकलापलाई जोड दिनुपर्ने देखिन्छ । मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली पदसङ्गति शिक्षण गर्दा पनि मगर भाषाको सङ्गतिमा नभएका र नेपालीमा भएका सङ्गति पहिचान गरी थप अभ्यास गरिनु आवश्यक हुन्छ । शिक्षकले आवश्यकताअनुसार निराकरणात्मक, प्रोत्साहनमूलक र सबलीकरणयुक्त शिक्षण गर्नमा ध्यान दिनुपर्छ (शर्मा र पौडेल, २०६७, पृ. ४४) ।

प्राप्ति र छलफल

प्रस्तुत अध्ययन पदसङ्गति विश्लेषणसँग सम्बन्धित छ । यसमा मगर मातृभाषी विद्यार्थीले वाक्य रचना गर्दा स्तरीय नेपाली व्याकरणसम्मत सङ्गतिको प्रयोग गरेका छन् कि छैनन् वा कस्तो सङ्गति प्रयोग गरेका छन् भन्ने विश्लेषण गरिएको छ । तनहुँ जिल्लाका पाँच वटा सामुदायिक विद्यालयका कक्षा दशमा पढ्ने विसजना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाका रूपमा चयन गरी छुट्टाछुट्टै स्थान र समयमा निबन्ध लेखन गराइ तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । विद्यार्थीहरूले लेखेका निबन्ध अर्थात् स्वतन्त्र पाठमा प्रयोग भएका वाक्यहरूलाई स्तरीय पदसङ्गतिका दृष्टिले विश्लेषण गरिएको छ । स्तरीय नेपाली पदसङ्गतिलाई आधार मानेर विद्यार्थीको वाक्य रचनालाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ :

उद्देश्य र विधेयको सङ्गति

वाक्यमा उद्देश्यको लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर जुन किसिमको हुन्छ त्यसका लागि प्रयोग गरिने विधेयको लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर पनि उही किसिमको हुनुपर्छ । कर्ता र क्रियापदविचको यही एकरूपतालाई नै उद्देश्य र विधेयको सङ्गति भनिएको हो ।

लिङ्गगत सङ्गतिको प्रयोग

नामिक पद मानवीय भएको अवस्थामा उक्त पद कि पुलिङ्ग कि स्त्रीलिङ्ग हुने गर्दछ। मानवे तर भएको खण्डमा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्गको जस्तो छुट्टाछुट्टै क्रियापदको आवश्यकता पर्दैन। सूचक विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क केलाउँदा प्राप्त केही फरक लिङ्ग सङ्गतिको प्रयोग भएका वाक्यहरूको विश्लेषण गरिएको छ :

उनी निकै राम्रो पनि हुनुहुन्छ।

मेरो बहिनीले सामाजिक सञ्जालको प्रयोग धेरै गरेको छ।

माथिको पहिलो वाक्यमा निबन्धको शीर्षकअनुसार महिला शिक्षकको प्रशंसा गर्ने क्रममा 'उनी निकै राम्रो पनि हुनुहुन्छ' भन्ने वाक्य प्रयोग भएको छ। यस वाक्यको स्तरीय प्रयोग 'उहाँ निकै राम्री पनि हुनुहुन्छ' हुनुपर्ने थियो। यद्यपि कति वाक्यमा आदरगत सङ्गतिमा पनि फरक प्रयोग छ। लिङ्गगत दृष्टिले हेर्दा राम्री - राम्रो बाहेक अन्य पक्षमा फरक प्रयोग देखिँदैन।

माथिको दोस्रो वाक्यमा दुई ठाउँमा लिङ्गगत सङ्गतिको सही प्रयोग भएको छैन। विद्यार्थीले आफ्नो मातृभाषाका प्रभाव र असचेतताका कारण फरक प्रयोग गरेको देखिन्छ। स्तरीय नेपाली सङ्गति अनुसार उक्त वाक्य 'मेरी बहिनीले सामाजिक सञ्जालको धेरै प्रयोग गरेकी छ' हुनुपर्ने थियो। यसप्रकार अध्ययन गर्दा मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरू लिङ्ग सङ्गतिको प्रयोगमा धेरै सचेत रहेको पाइयो। नगण्य मात्रामा त्रुटिपूर्ण प्रयोग गरेको पाइयो।

अध्ययनका आधारमा केही मात्रामा देखिएको लिङ्ग सङ्गतिको फरक प्रयोगलाई निराकरण गर्न माथि उल्लिखित विद्यार्थीले लेखेका वाक्यजस्ता अन्य धेरै उदाहरणहरू खोजी गरी शब्द शब्द मिलाउँदै सङ्गतियुक्त वाक्य निर्माणमा सचेत बनाउनुपर्ने देखिन्छ।

वचनगत सङ्गतिको प्रयोग

वाक्यमा एक वचन र बहुवचनको प्रयोग हुन्छ। उद्देश्य एक वचनको भए उद्देश्य विस्तारक, विधेय र विधेय विस्तारक सबैमा सोहीअनुरूप एकै वचनको प्रयोग हुन्छ। त्यस्तै बहुवचनको उद्देश्य भए वाक्यका अन्य घटकहरू पनि सोहीअनुसार हुनुपर्छ। विद्यार्थीहरूले गरेका फरक प्रयोगसँग सम्बन्धित प्रतिक्रियाहरूको विश्लेषण गरिएको छ :

सरकारहरूले विकास गर्ने भनेर बजेट भाषणहरू गर्छ।

देशमा शिक्षित मानिसहरू भयो भने विकासहरू देख्न सक्छौं।

शिक्षाबाट मानिसहरूले धेरै कुरा गरेको छ।

हामी धेरै टाढा भएका आफन्तहरूसँग बोल्न सकिन्छ।

बालबालिकाहरूले खान पाउँछ।

उपर्युक्त दृष्टान्तहरूलाई हेर्दा विद्यार्थीहरूले वचन सङ्गति प्रयोगमा लिङ्ग सङ्गतिभन्दा अलिक धेरै गल्ती गरेको पाइयो। दुई अनुच्छेदको अध्ययन गर्दा आधाभन्दा धेरै विद्यार्थीको कम्तीमा एउटा वाक्य निर्माण वचनगत सङ्गतिका दृष्टिले गलत रहेको पाइयो। माथिको पहिलो वाक्यमा उद्देश्य बहुवचनको छ भने विधेय एक वचनको रहेको छ। यो प्रकृतिको फरक प्रयोग मगर मातृभाषी

पृष्ठभूमिका छात्र छात्राले बढी गर्ने गरेको देखिएको छ। दोस्रो वाक्यमा पनि फरक सङ्गति प्रयोग भएको छ। यसमा उद्देश्य र उद्देश्य विस्तारकमा बहुवचनको प्रयोग भएको छ भने विधेय विस्तारकअन्तर्गतको पहिलो वाक्य 'भए' हनुपनेमा 'भयो' उल्लेख भएकाले सङ्गतिमा बाधा पुगेको छ। तेस्रो उदाहरणमा उद्देश्य बहुवचनको छ भने विधेय खण्ड एक वचनको रहेको छ। यसमा क्रियापदमा 'गरेका छन्' हनुपनेमा अन्यथा भएकाले सङ्गति स्तरीय नभएको हो।

माथिका उदाहरणहरूमध्ये चौथोमा पनि लिङ्ग सङ्गति मिलेको छैन। यसमा उद्देश्य खण्ड बहुवचनमा भए पनि सोअनुरूप विधेयको प्रयोग भएको छैन। सङ्गतिअनुसार 'सकन्छौं' हनुपनेमा 'सकिन्छ' प्रयोग भएको छ। पाँचौं उदाहरणमा पनि कर्ता र क्रियामा एउटै वचनको प्रयोग भएको छैन। कर्तामा बहुवचनको प्रयोग भएको छ भने क्रियापदमा एक वचनको प्रयोग भएको छ।

उपर्युक्त विश्लेषणका आधारमा आधाभन्दा धेरै मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूले दुई अनुच्छेद लेख्दा एउटा न एउटा वचनगत त्रुटि गरेको पाइयो। उस्तै प्रकृतिका दुई वाक्यमा पनि एउटामा सही र एउटामा गलत प्रयोग देखिनुले उनीहरू वचनगत सङ्गतिमा पूर्ण स्पष्ट हुन नसकेको देखिन्छ। विद्यार्थीहरू धेरैजसो क्रियापद प्रयोगमा अल्मलिएका छन्। यो समस्या समाधानका लागि कर्ताअनुसार क्रियापद प्रयोगको प्रशस्त उदाहरण खोजी गरी अभ्यास गराउने, यसैसँग सम्बन्धित त्रुटियुक्त वाक्यहरू दिएर सच्याउन लगाउने, अभ्यासमूलक सामग्री निर्माण गरी प्रयोग गराउनेजस्ता क्रियाकलापमा जोड दिन जरुरी हुन्छ।

पुरुषगत सङ्गतिको प्रयोग

पुरुष प्रथम, द्वितीय र तृतीय गरी तीन प्रकारका हुन्छन्। वाक्यको कर्तामा जुन पुरुषको प्रयोग भएको छ, क्रियापदमा पनि सोही पुरुषको प्रयोग हुनुपर्दछ। प्रत्येक पुरुषका वाक्यहरूका रूप वचन(अनुसार फरकफरक हुन्छन्। विद्यार्थीहरूले प्रयोग गरेका विभिन्न पुरुषको फरक प्रयोगको विश्लेषण तल गरिएको छ :

उहाँले हामीलाई दुःख परेको बेला सहयोग गरिन्छ।

सामाजिक सञ्जालले समाचारहरू आदानप्रदान गर्न सकिन्छ।

बालबालिकाहरू गृहकार्य गरेर आउँछ।

विद्यार्थीहरूको प्रतिक्रिया अध्ययन गर्दा पुरुष सङ्गति विशेषमा भन्दा पनि वाक्यभित्रका अन्य घटकको फरक प्रयोगले पनि पुरुषगत सङ्गति बिग्रन पुग्छ। माथिका प्रतिक्रियाहरू पनि यस्तै खालका छन्। माथिका उदाहरणहरूमध्ये पहिलोमा कर्तामा तृतीय पुरुष र क्रियापदमा प्रथम पुरुष सङ्गति प्रयोग भएको छ। यहाँ उद्देश्य र विधेयमा कति पनि तालमेल देखिँदैन। यस्तो त्रुटि मातृभाषागत प्रभावका साथै असचेत लेखाइका कारणले भएको हुनुपर्छ। माथिको दोस्रो उदाहरणमा पनि उपर्युक्त सङ्गतिको प्रयोग भएको छैन। यसमा उद्देश्यमा तृतीय पुरुषको प्रयोग भएको छ भने विधेयमा प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ। उक्त वाक्यमा पुरुष सङ्गतिको फरक प्रयोगले वाक्य अस्वाभाविक खालको बनेको छ। विद्यार्थीहरूमा ठ्याक्कै पुरुषगत कमजोरी त्यति धेरै देखिएको छैन तर लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, वाच्य आदि प्रयोगको समग्र सङ्गतिका दृष्टिले भने प्रशस्त समस्याहरू देखिएका छन्।

माथिको विश्लेषणबाट के स्पष्ट हुन सकिन्छ भने विद्यार्थीहरूमा सङ्गति मिलाएर वाक्य

निर्माण गर्न धेरै अभ्यासको आवश्यकता देखिएको छ । विद्यार्थीहरूले छोटो वाक्य निर्माण गर्दा पुरुषगत सङ्गतिमा समस्या देखिएको छैन तर केही लामा वाक्य निर्माण गर्दा सङ्गति विग्रन पुगेको पाइयो । विद्यार्थीहरूले लेख्दै जाँदा वाक्यको सुरु कसरी गरेको थिएँ भन्नेमा विचार पुऱ्याउन नसकेको पाइयो । लेख्दा वाक्यमै ध्यान दिएर सचेत भएर होसियारीपूर्वक लेख्ने हो भने यसमा धेरै समस्या पर्ने छैन । पुरुष शिक्षणका क्रममा विद्यार्थीको त्रुटिक्षेत्रकै आधारमा अभ्यास गराउन जरुरी देखिन्छ ।

आदर सङ्गतिको प्रयोग

आदरार्थी मानवीय सन्दर्भमा मात्र प्रयोग हुन्छ । आदरका विभिन्न प्रकार वा तहहरू हुन्छन् । आदरका प्रकारहरू अनुसार क्रियापदमा फरक पर्छ । आदरको प्रयोगमा विद्यार्थीहरूको प्रतिक्रियामा विविधता देखिन्छ । विद्यार्थीहरूले गरेका आदर सङ्गतिको फरक प्रयोगको यहाँ विश्लेषण गरिएको छ :

उनी निकै मिहिनेती, इमान्दार र लगनशील हुनुहुन्छ ।

उहाँ सम्पूर्ण साथीहरूको लोकप्रिय हुन् ।

उहाँ हाम्रो राम्रो सर हो ।

उहाँ मलाई मनपर्ने शिक्षक हुन् ।

म उहाँलाई आफ्नो आमाबाबा पछिको भगवान मान्छौं ।

उनी हाम्रो सामाजिक शिक्षक पनि हुन् ।

आमाले सामाजिक सञ्जाल नचलाउन भन्छ ।

मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूले आदर सङ्गति प्रयोगमा धेरै फरक प्रयोग गरेको पाइयो । आदर गत सङ्गति कति पनि नमिलेको भन्ने होइन तर यसको प्रयोगमा विद्यार्थीहरू धेरै अलमलमा रहेको पाइयो । पहिलो वाक्यमा मध्यम आदरको उद्देश्य र उच्च आदरको विधेय प्रयोग भएको छ । विद्यार्थीले शिक्षकको वर्णन गर्ने सन्दर्भमा उक्त वाक्य रचना गरेको हो । शिक्षकको वर्णनका लागि 'उनी' अर्थात् मध्यम आदरको प्रयोग गर्नु पनि स्तरीय सङ्गति होइन । अर्को दोस्रो वाक्यमा पनि उस्तै समस्या देखिन्छ । यसमा चाहिँ कर्ता उच्च आदरको छ भने क्रियापदमा मध्यम आदर प्रयोग भएको छ । तेस्रो उदाहरणमा उच्च आदरको कर्तामा निम्न आदरको क्रियापद प्रयोग भएको देखिन्छ ।

माथि उल्लेख गरिएका सूचकबाट प्राप्त प्रतिक्रियाहरूमा उस्तै किसिमका समस्याहरू देखिएका छन् । चौथो उदाहरणमा पनि दोस्रोमा जस्तै आदरको प्रयोग भएको छ । पाँचौँ वाक्यको प्रयोग भने अलिक फरक देखिन्छ । यसमा उच्च आदरानुरूपको क्रियापद प्रयोग गरिएको छैन । यद्यपि उक्त वाक्यमा आदरगतभन्दा पनि वचनगत समस्या देखिएको छ । छैटौँ उदाहरणमा पनि अलिक फरक प्रयोग देखिन्छ । आदरणीय व्यक्तिका लागि उच्च आदरको प्रयोग गर्नुपर्नेमा उक्त उदाहरणमा मध्यम आदरको प्रयोग गरिएको छ । अन्तिममा रहेको उदाहरणमा आमाका लागि निम्न आदरको प्रयोग भएको देखिन्छ । आदर सङ्गतिअनुसार 'भन्नुहुन्छ' हुनुपर्नेमा 'भन्छ' प्रयोग गरिएको छ । मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा यो अलिक बढी देखिएको समस्या हो ।

माथिको विश्लेषणबाट विद्यार्थीहरूलाई छुट्टै समूहमा विभाजन गरेर आदरको प्रशस्त उदाहरणहरू देखाउने, विद्यार्थीलाई पनि त्यस्तै उदाहरण बनाउन लगाउने, त्यसैसम्बन्धी सामग्री तयार गने, प्रशस्त अभ्यास गराउने, समस्यायुक्त वाक्यहरूलाई सच्याउन लगाउनेजस्ता क्रियाकलाप गराउन

आवश्यक देखिन्छ। आदर सङ्गतिमा समस्या भएका विद्यार्थीलाई शिक्षकले थप अभ्यास गरी समस्याको समाधान गर्न जरुरी देखिन्छ।

विशेषण र विशेष्य सङ्गति प्रयोग

वाक्यमा प्रयोग भएका विशेष्य अर्थात् नामको लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरअनुसार विशेषण पदको प्रयोग हुनुलाई विशेषण र विशेष्यको सङ्गति भन्ने गरिन्छ। विद्यार्थीहरूले यसमा पनि कतिपय सन्दर्भमा फरक प्रयोग गरेको पाइएको छ। सूचक विद्यार्थीले लेखेका केही यस्ता फरक प्रयोगको तल विश्लेषण गरिएको छ :

मेरो आमा
आफ्नो बहिनी
हाँसिलो मेडम
ठूलो विकासहरू

विशेषण र विशेष्यको प्रयोगमा विद्यार्थीहरूले सबै स्थानमा पुलिङ्गी विशेषण प्रयोग गरेको पाइयो। मेरी आमा, आफ्नी बहिनी, हाँसिली मेडम, ठूला विकासहरूजस्ता शब्दहरू प्रयोग हुनुपर्नेमा त्यसो भएको छैन। विद्यार्थीहरूले स्त्रीलिङ्ग नाममा पनि पुलिङ्गकै विशेषण र पुलिङ्गको नाममा पनि पुलिङ्गकै विशेषण प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो। यसमा विद्यार्थीहरूले फरक छुट्याउन नसकेको पाइयो। यो समस्या समाधानका लागि अध्ययन विश्लेषणबाट निक्काल गरिएका त्रुटिसँग सम्बन्धित अन्य धेरै उदाहरणहरू निर्माण गरेर योजनाबद्ध रूपमा थप अभ्यास गराउनु पर्दछ।

नाम र कोटिकर सङ्गतिको प्रयोग

पदसङ्गतिको प्रयोगमा कोटिकर शब्दको प्रयोग पनि उपयुक्त हुनुपर्दछ। कोटिकर शब्दले कुनै वस्तुको वर्ग, दर्जा वा सङ्ख्यासँग सम्बन्धित विषय जनाउने गर्दछ। वाक्यमा नाम र यस्ता कोटिकर शब्दले वचनसँग सम्बन्धित सङ्गतिमा मात्र उपस्थित देखाउने भएकाले यसको आफ्नै महत्त्व र भूमिका रहेको छ। कोटिकर शब्दहरू सङ्ख्यात्मक हुने भएकाले अन्य सङ्गतिसँग भने यसको सम्बन्ध रहँदैन। विद्यार्थीहरूले वचन सङ्गतिमा कतिपय फरक प्रयोग गरेको पाइयो तर नाम र कोटिकर सङ्गतिको प्रयोगमा फरक प्रयोग पाइएन।

नाम र सर्वनाम सङ्गतिको प्रयोग

एउटै उपवाक्य वा वाक्यमा प्रयोग भएको नामको सट्टा अर्को उपवाक्य वा वाक्यमा नामलाई दोहोरिन नदिई प्रयोग हुने नामस्थानिक शब्द सर्वनाम हो। यसरी पहिला आउने नाम र पछि आउने सर्वनामका बिच वचन र आदरका आधारमा सङ्गति हुने गर्दछ। यसमा पनि विद्यार्थीहरूले कहिलेकाहीं फरक प्रयोग गरेको पाइएको छ, जसको विश्लेषण यसरी गर्न सकिन्छ :

मेडम राम्री हुनुहुन्छ। मलाई उनी निकै दयालु लाग्छ।

मेरो लागि सबै शिक्षक बराबर छ। म उहाँहरूलाई आमाबाबापछिको भगवान मान्छु।

मेरो मनपर्ने शिक्षक ...हुनुहुन्छ। उहाँ मलाई मनपर्ने शिक्षक हुन्।

नाम र सर्वनाम प्रयोगमा पनि केही विद्यार्थीहरूले फरक प्रयोग गरेका छन्। माथिका तीन वटै

उदाहरणहरूमा दुई दुई वटा वाक्यहरू रहेका छन् । तीन वटै उदाहरणका पहिलो वाक्य र दोस्रो वाक्यमा रहेको नाम र सर्वनाममा फरकफरक आदरको प्रयोग भएको छ । दोस्रो उदाहरणमा भने वचन सङ्गति पनि फरक परेको देखिन्छ । विद्यार्थीहरूका सबै वाक्यमा गल्ती भेटिएको होइन । अनुच्छेदमा प्रयोग भएका छुदेखि दश वटासम्मका वाक्यमा आधाभन्दा कम विद्यार्थीको कुनैको एउटा त कुनैको दुई वटा वाक्यमा फरक प्रयोग भएको पाइएको छ । नाम र सर्वनाम सङ्गतिमा पनि विद्यार्थीहरूले आदरकै प्रयोगमा बढी त्रुटि गरेका छन् । यसै वास्तविकतालाई आधार मानेर नेपाली भाषा शिक्षकहरूले आदरकै प्रयोगमा बढी अभ्यास गराउनुपर्ने देखिन्छ ।

निष्कर्ष

मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको पदसङ्गतिको प्रयोगमा प्रशस्त मात्रामा फरक प्रयोग गरेका छन् । नेपाली र मगर भाषाको पदसङ्गतिगत व्यवस्थामा समानता नभएकाले यसको प्रभाव नेपाली भाषा शिक्षणमा पनि परेको छ । मगर मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषामा लिखित अभिव्यक्ति गर्दा अर्थात् वाक्य रचना गर्दा आदरको प्रयोगमा सबैभन्दा बढी गल्ती गर्छन् । आधाभन्दा बढी, विसज(नामा बाह्रजना विद्यार्थी (साठी प्रतिशत) ले एक वटादेखि तीन वटासम्म वाक्यमा आदरका दृष्टिले गलत सङ्गतिको प्रयोग गरेका छन् । विद्यार्थीहरूले आदरपछि वचन सङ्गतिको प्रयोगमा धेरै गल्ती गरेका छन् । एक वचनको कर्तामा बहुवचनको क्रियापद तथा बहुवचनको कर्तामा एक वचनको क्रियापद प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरू विसजनामा आठजना (चालिस प्रतिशत) रहेका छन् । लिङ्ग सङ्गति, पुरुष सङ्गति, विशेषण र विशेष्य तथा नाम र सर्वनाम सङ्गतिको प्रयोगमा पनि विद्यार्थीहरूले केही मात्रामा गलत प्रयोग गरेका छन् । विद्यार्थीहरूले प्रयोग गरेका वाक्यको प्रकृति हेर्दा धेरैजसो फरक प्रयोग मातृभाषाको प्रभावले भएको र केही गलत प्रयोग भने सचेततापूर्वक नलेखेर भएको गरेको पुष्टि भयो । लिङ्ग, पुरुष, विशेष्य तथा विशेषण र नाम र सर्वनाम सङ्गतिको प्रयोगमा धेरै समस्या नभए पनि आदर र वचनको प्रयोगमा भने गम्भीर हुन जरुरी छ । मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूको उपर्युक्त सङ्गतिगत समस्या समाधानका लागि समान प्रकृतिका समस्या दोहोऱ्याइरहने विद्यार्थीहरूलाई छुट्टै समूहमा राख्ने, उनीहरूको त्रुटिक्षेत्र हेरेर अभ्यासका लागि सामग्री निर्माण गर्ने, समस्या हुने खालका वाक्य र सङ्गतियुक्त वाक्य छ्यासमिस गरी छुट्ट्याउन लगाउने, शिक्षकले प्रशस्त छलफल, अभ्यास, मूल्याङ्कन गर्दै पृष्ठपोषण दिएर सचेत बनाउने जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्ने निष्कर्षमा पुगिएको छ ।

सन्दर्भ सामग्री

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६६).समसामयिक नेपाली व्याकरण. विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६७).नेपाली भाषा शिक्षण. विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६७).प्रयोगात्मक नेपाली व्याकरण. साभा प्रकाशन ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६७).भाषा शिक्षण : केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति. विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- क्रेसवेल, जे.डब्लु. (सन् २००९).रिसर्च डिजाइन : क्वालिटेटिभ, क्वान्टिटेटिभ एन्ड मिक्स मेथड्स एप्रो एच. सेग पब्लिकेसन ।
- खनाल, पेशल (२०६७).शैक्षिक अनुसन्धान पद्धति. सनलाइट पब्लिकेसन ।
- गौतम र अन्य (२०६७).सामान्य भाषाविज्ञान. पिनाकल पब्लिकेशन ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०६६). नेपाली भाषा शिक्षण : परिचय र प्रयोग. शुभकामना प्रकाशन ।

पराजुली र अन्य (२०६५) साधारण नेपाली. नवकला पब्लिकेशन ।

पोखरेल, हरिपरपन (२०६९). नेपाली र मगर भाषाबिच पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र). नेपाली शिक्षा विभाग, सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस ।

बकुर, जे. (सन् २०२०). कन्कर्ड इन इङ्लिस ग्रामर प्रोबल्म्स फर सिनियर हाइस्कूल स्टुडेन्ट्स. जर्मनी : प्रिन भर्लंग ।

वेकर, एम.सी. (सन् २००८). द सिन्ट्याक्स अफ एग्रिमेन्ट एण्ड कन्कर्ड. (एन.पी.) : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

भण्डारी, मानबहादुर (२०६०) नेपाली र मगर भाषाको वाक्य सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन. (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र). नेपाली शिक्षा विभाग, त्रिवि ।

शर्मा, केदारप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल (२०६७). नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण. विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, मोहनराज (२०६७). नेपाली व्याकरण तथा अभिव्यक्ति. पालुवा प्रकाशन प्रा. लि.।

श्रेष्ठ, रमेशकुमार (२०७३). मगर भाषा र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र). नेपाली शिक्षा विभाग, त्रिवि ।